

Wybitne osobistości związane z powstaniem i działalnością Komisji Edukacji Narodowej.

Stanisław August Poniatowski

Urodził się 17 stycznia 1732 roku w Wołczynie koło Brześcia Litewskiego. Pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej spokrewnionej z rodem Czartoryskich. W młodości wiele podróżował. Odwiedził Francję, Anglię, Holandię, Austrię i Prusy, zapoznając się z osiągnięciami i kulturą europejskiego oświecenia. W połowie XVIII wieku spędził kilka lat w Petersburgu. Po śmierci Augusta III dzięki poparciu Katarzyny II, pod osłoną wojsk rosyjskich został 6 września 1764 roku wybrany na króla. Obejmując tron miał obszerny program reform ustrojowo-gospodarczych zmierzających do unowocześnienia form i metod sprawowania władzy w państwie. W 1765 roku założył Szkołę Rycerską. Wszelkie projekty zasadniczych zmian ustrojowych zostały jednak przez władze rosyjskie udaremnione. Działając zaś w kraju opozycją anty królewską zręcznie manipulował ambasador rosyjski. Stanisław August Poniatowski był mecenasem literatury, teatru i sztuki. W 1773 roku z jego inicjatywy założono Komisję Edukacji Narodowej. Po pierwszym rozbiórze Polski w 1772 roku w obliczu przewagi militarnej zaborców pogodził się z kontrolą Carycy Katarzyny II co do stosunków wewnętrznych Rzeczypospolitej. Podczas obrad Sejmu Czteroletniego był jednak współinicjatorem reform i głównym autorem Konstytucji 3 maja. Wobec zbrojnej interwencji wojsk rosyjskich w 1792 roku szukał kompromisu z carycą, a po jego odrzuceniu, zdecydował się przystąpić do konfederacji targowickiej, co spotkało się z potępieniem większości społeczeństwa. Podczas powstania kościuszkowskiego w 1794 roku został odsunięty od władzy a po III rozbiórze 25 listopada 1795 roku abdykował w Grodnie. Zmarł w Petersburgu 12 lutego 1798 roku.

Ignacy Massalski

Urodził się w 1726 roku. Biskup wileński. Był współinicjatorem i pierwszym prezesem powstałej w 1773 roku Komisji Edukacji Narodowej. Był zdolnym i wykształconym dostojnikiem Kościoła. Związany był z obozem konserwatywnym przez co zyskał sobie poparcie ambasadora rosyjskiego Ottona Stackelberga. Sprzeciwiał się królewskim projektom reformy państwa oraz powierzenia królowi zarządu nad oświatą, ale w pracy Komisji włączył się intensywnie i był twórcą wielu wartościowych inicjatyw. Jego nierzetelne gospodarowanie dobrami Komisji spowodowało jego ustąpienie. Był przeciwnikiem Konstytucji 3 maja. Był również jednym z Targowiczan oraz działaczem sejmu rozbiorowego w Grodnie w 1793 roku, za co został podczas insurekcji kościuszkowskiej w kwietniu 1794 roku w Warszawie powieszony.

Hugo Kołłątaj

Urodził się 1 kwietnia 1750 roku w Derkałach Wielkich na Wołyniu. Po ukończeniu studiów w Krakowie i Rzymie włączył się aktywnie w 1774 roku w prace Komisji Edukacji Narodowej. Z jej ramienia, mimo oporu części biskupów dokonał reformy Akademii Krakowskiej. Był autorem planu rozbudowy szkół w całym kraju. W czasie obrad Sejmu Czteroletniego działał jako zwolennik reform ustrojowych, jako członek stronnictwa patriotycznego i zgromadził wokół siebie publicystów tworząc tzw. "Kuźnicę Kołłątajowską". Członkowie Kuźnicy kształtowali opinię publiczną, zależało im na uzyskaniu poparcia szlachty dla zdecydowanych reform politycznych. Kołłątaj był również jednym z autorów Konstytucji 3 Maja. Żądał zniesienia "Liberum Veto". Postulował również o prawa dla mieszczan oraz o wolność dla chłopów (zamiana pańszczyzny na czynsz). Swoje argumenty umiał przedstawić w sposób jasny i zrozumiały, co pomogło mu w realizacji wytyczonych celów. W 1794 roku przebywał w Dreźnie, gdzie wspólnie z Ignacym Potockim i Franciszkiem Ksawerym Dmochowskim pracował nad dziełem "O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 Maja 1791" Kołłątaj uczestniczył w insurekcji kościuszkowskiej, był jej organizatorem i członkiem Rady Nawiąskiej Narodowej. Po nieudanym powstaniu opuścił Warszawę w obawie przed represjami carskimi. Został aresztowany przez Austriaków, w chwili, gdy zmierzał na Węgry. W więzieniu przebywał do 1802 roku. Potem udał się na Wołyń, współtworzył tam Liceum Krzemienieckiego. Przez rok był więziony w Moskwie a potem wrócił do Księstwa Warszawskiego, tam spędził resztę swojego życia. Zmarł 28 lutego 1812 roku w Warszawie.

Michał Poniatowski

Urodził się 12 października 1736 roku w Gdańsku, jako młodszy brat Stanisława. W 1773 roku został biskupem płockim, a w 1784 arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Od 1776 roku przewodniczył Komisji Edukacji Narodowej. Był zwolennikiem orientacji prorosyjskiej, organizatorem i głównym przywódcą stronnictwa królewskiego. Był jednak przeciwnikiem szerokich reform ustrojowych w Rzeczypospolitej i już przed rozpoczęciem działalności Sejmu Czteroletniego sprzeciwiał się zamiarom zrzucenia gwarancji rosyjskich. Po uchwaleniu konstytucji 3 maja jako prymas wszedł w skład Straży Praw. Był przeciwny powstaniu kościuszkowskiemu, zaś obwiniany przez opinię publiczną, najprawdopodobniej popełnił samobójstwo 12 sierpnia 1794 roku.

Joachim Chreptowicz

Urodził się w 1729 roku. Piastował urząd podkanclerzego litewskiego, zaś w 1773 roku został kanclerzem wielkim. Był głównym przywódcą stronnictwa królewskiego na Litwie oraz współinicjatorem reform na Sejmie Czteroletnim. W działalność i osiągnięcia Komisji wniósł wielki wkład przyczyniając się między innymi do uporządkowania gospodarki Komisji. Był on gorącym rzecznikiem podporządkowania szkolnictwa państwu. Zmarł w 1812 roku.

Adam Kazimierz Czartoryski

Urodził się 1 grudnia 1734 roku w Gdańsku. Był członkiem stronnictwa politycznego zwanego Familiją Czartoryskich. W okresie bezkrólewia po śmierci Augusta III aspirował do tronu Rzeczypospolitej ale zgodnie z decyzją Katarzyny II poparł wybór Stanisława Poniatowskiego. W 1764 roku został mianowany marszałkiem sejmu zaś w 1768 komendantem Szkoły Rycerskiej. Był aktywnie działającym członkiem Komisji Edukacji Narodowej już od momentu jej powstania w 1773 roku. Jego praca polegała głównie na porządkowaniu spraw finansowych. Sam należał do gorących zwolenników oświaty ludu i dbał o rozwój szkolnictwa parafialnego. Później, jako poseł na Sejmie Czteroletnim okazał się również zdecydowanym zwolennikiem Konstytucji 3 maja. Do konfederacji targowickiej nie przystąpił zaś po 1795 roku osiadł w Puławach. W 1812 roku został wybrany na marszałka sejmu nadzwyczajnego Księstwa Warszawskiego. Był współzałożycielem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zmarł 19 marca 1823 roku w Sieniawie.

Ignacy Potocki

Urodził się 28 lutego 1750 roku w Radzynie Podlaskim. Był bratem Stanisława Kostki Potockiego. W 1783 roku został mianowany marszałkiem nadwornym litewskim. Jako członek Komisji Edukacji Narodowej był również projektodawcą oraz przewodniczącym Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. W okresie trwania Sejmu Czteroletniego był faktycznym przywódcą stronnictwa patriotycznego a przy tym zdecydowanym przeciwnikiem przymierza z Rosją. Był także jednym z autorów Konstytucji 3 maja. Po upadku powstania kościuszkowskiego był przez pewien czas więziony w Petersburgu. Zmarł w 30 sierpnia 1809 roku.

Grzegorz Piramowicz

Urodził się 25 listopada 1735 roku we Lwowie. Był wybitnym pedagogiem i działaczem oświatowym. Aktywnie działał w Komisji Edukacji Narodowej, był sekretarzem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. Był także autorem wielu pism poświęconych pracy Komisji oraz współredaktorem wydawanych przez nią ustaw. Zmarł w Międzyrzecu Podlaskim 14 listopada 1801 roku.